

A szövetkezés termelői és nemzeti érdek

Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban címmel Szabó G. Gábor, az MTA KTI tudományos főmunkatársának monográfiája április elején jelent meg az Agroinform Kiadó gondozásában. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központban, április 13-án megtartott könyvbemutató és az azt követő szakmai vita után arról kérdeztük a szerzőt, aki két évtizede kutatja és tanulmányozza a Nyugaton sikeres, ún. előmozdító szövetkezést, hogy mi tette indokolttá könyve megírását?

– Mintegy húsz esztendeje bukkan-tam rá Ihrig Károly szövetkezet-el-méletére, s ez ösztönzött arra, hogy tudományos alapon foglalkozzam a szövetkezetekkel, tanulmányozzam felépítésüket és működésüket.

A rendszerváltás óta a magyar mezőgazdaság egyik legsúlyosabb bajának tekinthető a termelők összefogásának hiánya. A piacgazdaság kezdetétől számtalanszor bebizonyosodott, hogy a termelők képtelenek érdekeiket megfelelő erővel érvényesíteni. Egyenként kicsik és gyengék, éppen ezért nagyon fontos lenne, hogy – példát véve a nyugat-európai termelőkről – szövetkezeteket alakítsanak, amiknek hatékonysága ékesen bizonyítja, hogy ez a fajta szerveződés életképes.

A mai világ gazdasági és a hazai viszonyok alapján kijelenthető, hogy a magyar mezőgazdasági termelők kicsik és gyengék a feldolgozókkal és kereskedelmi láncokkal szemben. Az erős szövetkezetek számos – egyéb gazdasági előnyük mellett – piaci ellensúlyozó erőt is jelenthetnek. Általuk könnyebben és biztosabban elérhetik a termelők a termékéért a kedvező árat. A gazdaságin túl a nem-gazdasági, azaz a puha tényező is nagyon érdekes a szövetkezés szempontjából, ami alatt a társadalmi tőke erősítését, a bizalom erősödését értem. Ez azért hangsúlyos kérdés, mert a bizalom megléte önmagában is feltétele a szövetkezés létrejöttének. Létfontosságú tehát, hogy termelőink is megismerjék a

mai modelleket és irányzatokat, azt, hogy milyen eredményeket értek el más országokban a szövetkezetek.

Úgy vélem, hogy valószínűleg kevés gazda szerzi be magának a könyvet. Ám azt remélem, hogy (állami és nem állami) szervezetek, illetve például egyetemek, vidékfejlesztéssel foglalkozó intézmények, illetve a falugazdász- és népfőiskolai hálózatok közvetítése által mégiscsak eljut a termelőkhez, és a nem-távoli jövőben talán tananyagként bekerül az oktatásba is. Ugyancsak célom, hogy szakemberek segítségével a könyvben megszerezhető ismeretek alapján a termelők kiválaszthassák és létrehozassák a számukra legmegfelelőbb típusú szövetkezetet.

– A szövetkezés gyakorlata nem teljesen idegen Magyarországon. Ismeretesek voltak a háború előtti működött Hangya szövetkezetek, illetve a háborút követő, valamint a 1957 után alakított különböző mezőgazdasági termelőszövetkezetek és ipari szövetkezetek. Működésükből, szervezeti felépítésükből vonható-e le ma valamiféle tanulság?

– Mindenképpen, bár én a gyökereket keresve, az alcímben is szereplő és a könyv témáját behatóról, ún. előmozdító típusú szövetkezeteket vizsgálom. Kutatásaim elsősorban azokra a szövetkezetekre irányulnak, amelyeknél a termelés a családi (egyéni) gazdaságok

keretén belül folyik, ezért könyvemben nem elemzem részletesen az előző rendszer mezőgazdasági termelőszövetkezeteit. Meg kell azonban említenünk, hogy az 1945 utáni idők szakszövetkezetei egy ilyen típusú szövetkezés csíráit hordozták magukban, tehát építkezni lehetett volna rájuk.

Ma azzal a problémával is meg kell küzdenünk, hogy a háború után a szövetkezeteket sok részében átgondolatlan jogszabályi intézkedésekkel, nem egy stabil gazdasági politikához illeszkedő agrárpolitika alapján, illetve az önkéntesség elvét szigorúan betartva hozták létre. Ezekből következően a szövetkezeteket körülölelő politikai légkör sokat ártott a szövetkezés népszerűségének. Kihangsúlyozom azonban, hogy én utóbbival nem ezzel foglalkoztam, mert csupán a szövetkezés gazdasági és szociális hatásait tartom fontosnak, s a szövetkezés témakörén belül eddig főként az élelmiszer-gazdaság területét kutattam.

– Húsz esztendő elég hosszú idő ahhoz, hogy a szövetkezés, mint szerveződés elfogadottabb és elterjedtebb legyen.

– Sajnos az agrárirányítás nem minden alkalommal hozta meg a legkedvezőbb intézkedéseket s hiába fordították európai rendeleteket vagy irányelveket szó szerint, de nem érhették el a kívánt célt, mert a Nyugaton bevált receptek a magyar viszonyokra maradéktalanul nem

alkalmazhatók. A legnagyobb baj azonban a szövetkezés-együttműködés igen alacsony szintje a magyar agráriumban, illetve társadalomban.

- Az EU mindent leszabályoz, előír és felügyel. Némi iróniával: megszabja hány szem krumplit ültethetünk el és hány deci bort készíthetünk. Mi várható? Hiszen a szövetkezeti mozgalom erősítése a termelés fejlesztését bővítését hivatott elősegíteni, és általa a magyar mezőgazdaság jóval versenyképesebbé válhat.

- Hiú ábránd abban reménykednünk, hogy meghatározóan beavatkozhatunk majd az európai folyamatokba. Ahhoz mi túl kicsinyek vagyunk.

Az országban ráadásul több ágazatban hiányzik az elegendő mennyiségű és megfelelő minőségű stabil választékot nyújtó árualap és ezért is reménykeltő, hogy az előmozdító szövetkezés csírái például a zöldség- és a gyümölcsstermesztés ágazatában már mutatkoznak. Egyébként pedig a zöldség- és a gyümölcsstermesztés terén alaptalan az EU-val szembeni aggodalom. Ez a szektor a legkevésbé leszabályozott, tehát biztosan nem ütközünk a kvótákban megszabott plafonba.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a fogyasztói igényeknek megfelelő termékeknel a hozzáadott érték rendkívül fontos, tehát nemcsak a mennyiség növelésén kell elgondolkozni, hanem azon is, hogy a piacra vitt áru minél értékeesebb legyen, és az értéknövekedés az árakban is érvényesüljön, minek eredményeképpen megjósolható a minőségi fejlődés is. A mennyiség és a minőség együttes fejlődése lehetővé teszi, hogy a nagyobb termelők bekapcsolódhassanak a kiskereskedelmi láncokba, azok állandó szállítóivá váljanak. Ugyancsak nyitott lehetőség, hogy a kisebb szövetkezetek a helyi és a regionális piacok ellátó rendszereként működjenek, s az ott értékesített termékek mennyiségüket tekintve nem jelent akkora tételt, ami az EU rosszállását kiválthatná.

- Tetszik vagy sem, manapság hazánkban az értékesítést és így áttételesen a fejlődést is a multik kezén lévő kereskedelmi láncok határozzák meg. Kell-e tartanunk attól, hogy a multik ebbe beleavatkoznak, ha nem is látványosan, de közvetett módon?

- Meglepőt mondok. A szövetkezeti szerveződés mai szintjén – amikor a tagi részesedés a zöldség- és gyümölcságazatban 17–20 százalék közötti – a multiknak is érdeke, hogy nagyobb szervezetekkel kerüljenek kapcsolatba, amelyek megfelelő minőségű és mennyiségű árualapot képesek garantálni. A vezetés szempontjából azért sem mellékes a hazai szövetkezeti mozgalom megerősödése, mert egyszerűbb néhány nagyobb és megbízható partnerrel kapcsolatot tartani, mint sok kicsivel. A minap ebben a témában nyilatkozva az egyik nagy lánc kereskedelmi igazgatója örömet fejezte ki, hogy a szövetkezetekkel milliárdos forgalmat tudnak lebonyolítani. Persze más véleményt hallanánk, ha ezek a szerveződések szövetkezeti központok, illetve másodlagos termelői szervezetek által a piac 40–60 százalékát lefednék.

Jó tudnunk: a láncok és a termelők, illetve a szállítók kapcsolatát nem feltétlen a szembeállítás határozza meg. Nem esik szó róla, pedig nagyon fontos, hogy miképpen más országokban, így nálunk is egyre élesebbé válik a kereskedelmi láncok versenye. Az az alapállás, hogy a termelő és feldolgozó, vagy zöldség és gyümölcs esetében a termelő és a kereskedő küzd meg egymással, mára már csak részben igaz. A háttérben a láncok versenye is folyik, és a láncokkal együtt a hozzájuk integrálódott szereplők is versenyben állnak. Nyilvánvaló tehát, hogy a nagyobb szövetkezeti szállítóknak létérdekük, hogy életképes lánchoz csatlakozhassanak. Tehát sokkal jobban egymásra utaltak a láncok és a termelők, illetve a feldolgozók, mint ahogyan a kívülállók gondolják.

- Illúziót fogalmazok meg, hogy fordulhat úgy a világ kereke, ami-

kor majd a láncok harcolnak a beszállítók kegyeiért?

- Ez Magyarországon még távoli, de Nyugaton már valós helyzet. A holland sajt- és tejszövetkezetek vagy a dán sertéshús szövetkezetek erejét jelzi, hogy a gyakorlatban piacot meghatározó a szerepük. Más kérdés persze, hogy több évtizedes munka árán jutottak el idáig. Azt se felejtjük el, hogy ők a szövetkezeti formát tágabban értelmezik, mint mi, de még mindig a termelők szövetkezetei, és alapvetően a termelők segítése, jövedelmeik növelése a legfőbb feladatuk. Ahhoz, hogy ez nálunk is így legyen, alapvető szükséglet a mezőgazdaságnak nyújtandó hitelrendszer kiépítése, biztosítása, és nem csupán uniós pályázati forrásokra alapozva, mert azokat sokszor más – pl. környezetvédelmi – célra nyújtják.

- Hiába tagadnánk, a fejekben élénken él az előző rendszer szövetkezeti rendszere, amit sokan sokféleképpen értékelnek, de a ma élő nemzedéknek csak arról vannak tapasztalatai. Hogyan lehet a magyar embert meggyőzni, hogy a nyugati típusú azért sikeres, mert másfajta?

- A siker érdekében a fejekben is rendet kell rakni. Elengedhetetlen, hogy az együttműködési készség kifejlesztése már a gyermekkorban kezdődjön el, s folytatódjon később a különböző intézményekkel, illetve az embertársakkal való együttműködés tanításával.

A jövő nemzedékének, ha sikert akar elérni, olyan szellemben kell felnőnie, hogy gondolkodásmódjában meghatározó tényező lesz, hogy az együttműködés minden területen rendkívül fontos. Természetesen alapvető, hogy a gyerekek már a családban ezt a mintát lássák. A dánok sikerének egyik titka sem a véletlen műve. Országuk népfőiskolai mozgalma biztosította például azt a kulturális hátteret, amelyre alapozódhatott a mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom a XIX. században.

Kassovitz László